

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Eliška Boháčová

Česká filologie – Žurnalistika

Dějiny zájmu o romský jazyk

-

Sestavení bibliografie české romistiky

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 20. dubna 2017

Podpis.....

Ráda bych poděkovala PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D., za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky a věnovaný čas.

Obsah

1. Úvod	4
1.1. Teoretická východiska a cíle práce	4
2. Romové a romština	5
3. Slovo Rom a Cikán	6
4. Historie Romů v českých zemích.....	7
5. Období od 19. století do první světové války	10
5.1. Antonín Jaroslav Puchmajer – Romáňi Čib (1821).....	10
5.2. Josef Ješina – Romáňi čib čili jazyk cikánský (1882)	16
5.2.1 Romano džaniben – rukopisné poznámky Josefa Ješiny.....	17
5.3. František Vymazal – Cikánsky snadno a rychle (1900)	18
5.4. Vincenc Lesný – Cikáni v Čechách a na Moravě (1915).....	19
6. Období od první světové války do roku 1989	21
6.1. Ludvík Machala – Slovníček cikánské hantýrky česko-cikánský a cikánsko-český (1933).....	21
6.2. Vincenc Lesný – Jazyk cikánů v ČSR (1934).....	22
6.3. Jiří Lípa - Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém (1965).....	23
6.4. Milena Hübschmannová – Základy romštiny (1973)	24
7. Období po roce 1989	27
7.1. Milena Hübschmannová, Hana Šebková, Anna Žigová – Romsko-český a česko-romský kapesní slovník (1991)	27
7.1.1. Viktor Elšík - Rukopis pro Romano džaniben - Milena Hübschmannová	28
7.1.2. Jiří Lípa – Milena Hübschmannová a studium cikánštiny.....	30
7.2. Mária Bořkovicová – Romský etnolekt češtiny (2006)	36
7.2.1. Barbora Hošková a Jana Zaoralová - recenze na Romský etnolekt češtiny	40
8. Závěr	42
9. Seznam použité literatury.....	44
10. Anotace.....	46

1. Úvod

1.1. Teoretická východiska a cíle práce

Tématem této bakalářské práce jsou dějiny zájmu o romský jazyk na českém území. Cílem této práce bude ukázat prostřednictvím vybraných děl vývoj romského jazyka od 19. století do současnosti. Práce nám přiblíží, jak se měnila situace Romů v českých zemích a postoj k tomuto etniku.

V této práci se pokusíme sestavit co nejpočetnější bibliografický seznam české romistiky. Seznam však nebude velmi obsáhlý vzhledem k malému množství děl, které se zabývaly právě romským jazykem. Soupis těchto děl bude složen z mluvnic, učebnic a článků z odborných časopisů, některá díla budou také doplněna o recenze. Díla budou seřazena chronologicky do tří větších celků - Období od 19. století do první světové války, Období od první světové války do roku 1989, období po roce 1989. V první kapitole se budeme věnovat Romům a romskému jazyku obecně. Ve druhé kapitole se zaměříme nejen na označení Rom a Cikán v českých zemích, ale také na to, jak byli Romové označováni v cizích zemích, tj. mimo české prostředí. Ujasníme si, jak vůbec označení Rom vzniklo a jak se staví sami Romové k těmto označením. Třetí kapitola se bude zabývat historií Romů na českém území. Bude zde řečeno, kdy se objevily první zmínky o Romech a jak se historicky proměňoval postoj k tomuto etniku.

V dalších třech kapitolách se dostaneme k hlavní náplni této práce, a to k sestavení bibliografie. Seznam všech nalezených děl je rozdělen do tří okruhů.

První okruh obsahuje díla z období od 19. století do první světové války. Jedná se o tři díla a jeden článek z odborného časopisu – mluvnici cikánštiny *Romáňi Čib* Antonína Jaroslava Puchmajera, mluvnici *Romáňi čib čili jazyk cikánský* Josefa Ješiny, učebnici cikánštiny *Cikánsky snadno a rychle* Františka Vymazal a článek *Cikáni v Čechách a na Moravě* Vincence Lesného, který byl zveřejněn v časopise *Národopisný věstník*. Tato část bude doplněna zajímavým příspěvkem – rukopisnými poznámkami Josefa Ješiny, které byly uveřejněny v romském časopise *Romano džaniben*.

Všechna tato díla mají společný znak. Nejedná se totiž pouze o díla filologická, ale do značné míry také praktická. Knihy měly pomoci četníkům, soudcům a policistům, kteří přicházeli s Romy do styku, Romům porozumět. Romové totiž při vyšetřování tvrdili, že

nerozumí, a dorozumívali se mezi sebou pouze romsky. Tato díla měla aspoň částečně usnadnit administrativní jednání.

Do druhého okruhu byla zařazena díla z období od první světové války do roku 1989 – *Slovníček cikánské hantýrky česko-cikánský a cikánsko-český* Ludvíka Machaly, příspěvek do Československé vlastivědy od Vincence Lesného *Jazyk Cikánů v ČSR*, práci Jiřího Lípy *Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém* a učebnici *Základy romštiny* Mileny Hübschmannové.

Poslední okruh obsahuje díla po roce 1989 – další dílo Mileny Hübschmannové *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*, který vytvořila ve spolupráci s Hanou Šebkovou a Annou Žigovou a případovou studii *Romský etnolekt češtiny* Máši Bořkovcové. V této části se objeví též dvě recenze týkající se díla Mileny Hübschmannové. Autorem jedné z nich je Jiří Lípa, druhou napsal Viktor Elšík a byla zveřejněna v romském časopise *Romano džaniben*. A dále tu bude uvedena jedna recenze k případové studii Máši Bořkovcové, kterou napsala Barbora Hošková s Janou Zaoralovou. Tato recenze se objevila v časopise *Naše řeč*.

Výrazy Rom a Cikán, romština a cikánština jsou v této práci volně zaměňovány. Nejčastěji je jejich použití ovlivněno výrazivem, které užíval konkrétní autor ve svém díle.

2. Romové a romština

Dlouhou dobu se tvrdilo, že Cikáni neboli Romové pocházejí z Egypta.¹ Dnes už však víme, že romský jazyk patří do starší větve západních novoindických jazyků. Existují tři základní dialektové skupiny romštiny: arménská, evropská a syrská. Tyto větve vznikly při mnohastaletém putování Romů z Indie.²

Na romský jazyk mají vliv jazyky národů, na jejichž území Romové žijí nebo kdysi žili. V romštině můžeme najít např. slova řecká, perská, arménská i slovanská.³ Na území Evropy vzniklo velké množství dialektových skupin romštiny. Na českém území se můžeme setkat s romštinou slovenskou, maďarskou, olašskou, českou a německou. V největší míře je zde zastoupena romština slovenská. Slovenští Romové tvoří asi 80 % romské populace na našem území, maďarští i olašští Romové tvoří zhruba 10 %, němečtí Romové (Sinti) a

¹ Mann, 2001, str. 5.

² Šotolová, 2000, str. 25.

³ Mann, 2001, str. 5.

původní čeští Romové (několik set osob) byli téměř úplně vyvražďeni během 2. světové války, přičemž zbývající Romové se jazykově asimilovali.⁴

Jak již bylo zmíněno, nejpočetnější skupinu u nás tvoří slovenští Romové. Ti žili po několik staletí převážně na středním a východním Slovensku. Menší část žila v přirozených ghettech ve městech, avšak větší část přebývala v romských osadách, které byly vzdáleny jeden až dva kilometry od slovenských obcí. Tato izolovanost přispívala k rozvíjení romštiny. Romské děti většinou nenavštěvovaly školu, ale učily se tradičním řemeslům v rámci komunity. Romové nepřicházeli do styku s neromským kulturním a společenským životem, a proto byla romština stále jejich základním dorozumívacím prostředkem. Z těchto příčin a z historických důvodů si slovenští Romové uchovali bohatý dialekt romštiny i bohatou slovenskou kulturu.

Slovní zásobu romštiny můžeme rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny patří stará slova indického původu a tzv. staré výpůjčky z íránských jazyků, z arménštiny a částečně z řečtiny. Slova z této skupiny jsou zpravidla společná pro všechny romské dialekty, přetrvávají v romském jazyce nejdéle a jen pozvolna jsou některá nahrazována slovy kontaktního jazyka. Jedná se o velmi stabilní a jednotnou část slovní zásoby.

Do druhé skupiny patří výpůjčky z jiných kontaktních jazyků. Tato část slovní zásoby je velmi nestabilní a významově se jedná o slova, která označovala pro Romy neznámé skutečnosti a pojmy. U slovenských Romů šlo zejména o výpůjčky ze srbštiny, chorvatštiny, rumunštiny, maďarštiny, slovenštiny, ukrajinštiny, polštiny a němčiny.⁵

3. Slovo Rom a Cikán

Pojmenování tohoto etnika mělo dvojí podobu. Takovou, jakou pojmenovávali sami sebe (autetnonyma), a pak takovou, jakou jim dával okolní svět (aletnonyma). Většinou se jednalo o hanlivá jména. K nejčastějším autetnonymům patří slovo Rom, které označuje v romštině muže a slovo Roma, které znamená lidé. Označení Rom vzniklo ze sanskrtského *ḍom*. Tímto slovem se původně označoval příslušník určité indické kasty. Indická souhláska *ḍ* byla pak vlivem okolních jazyků nahrazována např. předopatrovým *d*, laterálním *l* nebo kmitovým *r*. Proto se pak vlastní jméno *Ḍomové* měnilo v arabském kontextu na *Domové*, v arménském na *Lomové* a v evropském na *Romové*.

⁴ Šotolová, 2000, str. 26.

⁵ Šotolová, 2000, str. 27-29.

V německých jazykových oblastech, v severní Itálii, Belgii, Nizozemí, Polsku a Rusku patří k autetnonymům vlastní jméno *Sinto*, podle hindského *sant*, což znamená „spolek“ nebo „spojení“. V dalších zemích se objevují různá autetnonyma. Ve Velké Británii nazývají Romové sami sebe jako *Romany Chal*, ve Francii a Belgii *Manuša*, ve Španělsku a Finsku *Kale*. Nejčastějším aletnonymem je slovo *Cikán*.⁶ Toto označení používá čeština, podobně jako další jazyky. V maďarštině se setkáme s označením *Czigány*, ve španělštině *Gitanos*, ve francouzštině *Tsigane*, v ruštině *Cygany*, v rumunštině *Tsigan* a v němčině *Zigeuner*.⁷

V knize Ctibora Nečase *Cikáni na Moravě a ve Slezsku* se dočteme, že:

„Lexikograf P. Váša a filolog F. Trávníček vysvětlovali roku 1937 ve svém společném díle obsah slova v jeho etnografickém i přeneseném smyslu, takže cikánem jim je nejen „příslušník potulného národa Cikánů“, ale také „taškář, lhář, podvodník“; podle stejného výkladu pak i odvozené sloveso cikánit znamená totéž, co „jednati jako cikán, šiditi, lháti, podváděti“, nebo podstatné jméno cikánění totéž, co „cikánský život“, potloukání po světě, mimo domov“. Stejný postup při vysvětlování významu těchto slov zachoval ve své rozsáhlé práci z roku 1989 také lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV.“⁸

Většina Romů se oslovení *Cikán* brání. Oslovení *Cikán* má v naší lexikální zásobě silný expresivní a pejorativní podtón, je spojováno s urážkami a hanlivými přirovnáními a mezi Romy vyvolává nepřekonatelný odpor. Mnoho romských organizací usilovalo od počátku šedesátých let právě o pojmenování Romové. Slovo *Rom* se však v České republice začalo v jazyce politiků a médií objevovat až od devadesátých let. *„Druhá polovina dvacátého století představuje ve staleté historii Romů v českých zemích pouhou symbolickou minutu.“⁹*

4. Historie Romů v českých zemích

První zmínka o přítomnosti Romů v českých zemích se objevuje už ve zprávách k roku 1242 v Dalimilově kronice. Kronika obsahuje příběh s názvem *O Kartasiech pohanských*. V tomto příběhu se vypráví, že do Českého království mělo roku 1242 přijít 500

⁶ Nečas, 2005, str. 13-14.

⁷ Acton, Gallant, Vondráček, 2000, str. 32-33.

⁸ Nečas, 1999, str. 14.

⁹ Acton, Gallant, Vondráček, 2000, str. 32-33.

tatarských zvědů, kteří nosili vysoké čepice, přiléhavé kalhoty, přes ně krátké kabátce a prosili o chléb slovy *kartas bog*.¹⁰ První editor kroniky J. Jireček vyslovil myšlenku, že Kartasové připomínali Romy a že slovo *bog* je odvozeno od romského slova *bokh*, což znamená „hlad“, a z tohoto důvodu se muselo jednat o Romy. Tato hypotéza měla však slabiny v tom, že kronikář tuto událost doopravdy nezažil a byl o ní informován pouze z druhé ruky.¹¹

Podle Ctibora Nečase vyvstaly dva nepřesvědčivě řešené problémy:

„Slovo kartas mohlo mít v romštině význam ‘ způsobil’ a slovo boh nebo bogh by znamenalo hlad, v turečtině pak mohlo mít první slovo význam bratr a druhé pán, takže slovní spojení se dalo vyložit buď z romského jazyka jako „Bůh učinil hlad“, nebo z turečtiny jako „Bratře, pane!“ Slova Kartas boh a tím méně oblečení, nebo jeden ze zvyků neumožňovaly tedy ztotožnit Kartasy s Romy. Jádro druhého problému se točí kolem vpádu Mongolů a působení jejich předpokládaných zvědů ve střední Evropě. K této ničivé události došlo r. 1241, kdy jeden mongolský proud porazil polská a druhý téměř současně uherská vojska. Pokud by Kartasové špehovali ve službách Mongolů, musili se u nás objevit už na jaře 1241 a nikoliv až o rok později, jak uvádí tzv. Dalimil.“¹²

Další záznam pochází z Popravčí knihy pánů z Rožmberka z roku 1399. Je zde zmíněno, že jedním z viníků jakéhosi zločinu je *Cikán černý, Ondřejov pacholek*. Neexistují však důkazy, zda se nejednalo pouze o přezdívku nebo vlastní jméno.¹³

Třetí nejstarší informaci o přítomnosti Romů v českých zemích obsahuje staročeská kronika v edici *Starí letopisové čeští*, kterou uspořádal F. Palacký. V jednom ze záznamů k roku 1416 je uvedena zmínka: *„Také toho léta, vláčili se cikáni po České zemi a lidi mámili“*. Tuto zmínku pak rozšířil humanista Prokop Lupáč z Hlaváčova. Ve svém historickém kalendáři z roku 1584 napsal, že v uvedeném roce se zemí potulovali *„cikáni - zločinná a nečistá zlodějská sebranka lidí“*.¹⁴ Od 16. století začínají být Romové na našem území otevřeně pronásledováni. Na přelomu 17. a 18. století mohli být beztrestně zastřeleni, pokud byli zadrženi, čekal je trest smrti. Ke změně přispěla až císařovna Marie Terezie v polovině 18. století, která se pokoušela asimilovat Romy do společnosti. V asimilaci

¹⁰ Mann, 2001, str. 7.

¹¹ Nečas, 1999, str. 17.

¹² Nečas, 1999, str. 17-18.

¹³ Mann, 2001, str. 10.

¹⁴ Nečas, 1999, str. 18.

pokračoval i její syn Josef II., který kladl důraz na školní docházku romských dětí, povinnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek. Roku 1784 vydal rozhodnutí, podle kterého měly být rodiny neusazených Romů rozděleny do moravských měst a slezských obcí. Přístup těchto dvou panovníků znamenal pro Romy velký zlom, jelikož se s nimi po dlouhých staletích začalo počítat jako se skutečnými obyvateli daného území. Velké množství Romů však stále pokračovalo v kočovném životě.

Po skončení první světové války začalo Československo uplatňovat vůči Romům omezující zákon o potulce z roku 1885. Další snaha o asimilaci se projevila roku 1927 přijetím zákona o potulných Cikánech. Zákon se zaměřoval spíše na ochranu soukromého majetku než na zvýšení životní a kulturní úrovně. Romům byla vystavena tzv. „cikánská legitimace“, kterou se byli povinni prokazovat. Zákon omezoval také kočování. Ten, kdo chtěl žít kočovným životem, musel si pořídit tzv. „kočovnický list“, který byl platný jeden rok. Zákon dále určoval, že Romové mohou být kdykoliv podrobeni lékařské prohlídce, očkování, ostříhání nebo dezinfikování.

V listopadu roku 1939 byl vydán výnos protektorátním ministerstvem vnitra, který Romům nařizoval zanechat kočování a trvale se usadit nejpozději do ledna následujícího roku.

V padesátých letech se komunistický systém rozhodl, že cikánská otázka bude znovu řešena. Romové byli stále vnímáni jako problematická, nepřizpůsobivá vrstva obyvatel a asimilaci považovali politici za jediné řešení. V říjnu roku 1958 byl parlamentem schválen zákon o trvalém usídlení kočujících osob. Komunistický režim tak zcela záměrně zničil původní hodnoty Romů. Pokusy režimu začlenit Romy do společnosti selhaly nebo byly degradovány na vyplácení finančních podpor, což Romy nemotivovalo k vlastní činnosti a spíše se začali spoléhat na státní dozor.

Teprve až po listopadu 1989 přebrali Romové správu věcí aspoň částečně do svých rukou. Začaly se zakládat první romské politické strany a hnutí, někteří Romové se dostali do parlamentu a začaly vycházet první romské časopisy.¹⁵

¹⁵ Acton, Gallant, Vondráček, 2000, str. 34-38.

5. Období od 19. století do první světové války

5.1. Antonín Jaroslav Puchmajer – Romáňi Čib (1821)

Úplně první dílo, které se věnovalo romskému jazyku a vzniklo na českém území, napsal lingvista Antonín Jaroslav Puchmajer. Jednalo se o knihu s názvem *Romáňi Čib, das ist: Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache, nebst einigen Fabeln in derselben. Dazu als Anhang die Hantýrka oder die Čechische Diebessprache*. V českém překladu: *Romáňi Čib, to je: gramatika a slovník cikánštiny včetně několika bajek v téže. K tomu jako příloha Hantýrka neboli česká řeč zlodějů*. Tato kniha vyšla až posmrtně roku 1821.

V předmluvě se dozvídáme příčiny, které vedly Puchmajera k vydání mluvnice. Autor hovoří o Cikánech v Čechách a dělí je na dva druhy. První z nich jsou Kálo, cikáni černí, kteří pocházeli z Uher a živil se poctivě. Druzí jsou Párno, bílí, míšenci a zloději. Puchmajer o nich řekl: „*Mnozí Párno mluví též cikánsky, ačkoliv špatně a chybně a posléze jmenování všichni hantýrkou neboli českou „řečí zlodějskou“, kterou však chovají ve veliké tajnosti. Hantýrka nazývá se též „kramářská řeč.“*¹⁶

Kniha je psána německy (kromě oddílu Fabeln, viz níže) a dělí se na několik oddílů. První kapitola je věnována nástinu gramatiky. Najdeme zde dva pododdíly: Tvoření slov a Flexe ohebných slovních druhů. Druhý pododdíl se dále dělí na Deklinaci a Konjugaci. V oddíle o deklinaci např. zjistíme, že romština má sedm pádů jako čeština. V oddíle týkající se Konjugace najdeme přehledné tabulky Indikativu presenta, futura, imperfekta, perfekta, plusquamperfekta, imperativu, infinitivu, transgesivu, participia a pasiva. Jsou zde rozebrány i další slovní druhy – prepozice, konjunkce, partikule a interjekce.

Tímto se první kapitola uzavírá a následuje kapitola druhá – Romský slovník. Slovník obsahuje abecedně řazená romská slova s německým překladem, český se zde nenachází.

Po slovníku následuje oddíl Fabeln – bajky. Texty jsou uváděny trojjazyčně – v romštině, češtině a němčině. V tomto oddíle najdeme sedmnáct bajek. První z nich je bajka s názvem Vlk a beránek. Uvedeme zde přepis přesně dle originálu:

„Ruv thó Bakróro.

Wlk a beránek.

¹⁶ Bredler, 1914, str. 15.

Der Wolf und das Lamm.

*Ruv thó bakróro, kamlas pes lenge te pi-
Wlk a beránek, chtwelo se gim pj-
Der Wolf und das Lamm, wollten trin-
jel, avie xie léñori, kaj te pijem páñori. Ruv
ti, přišli k potůčku, aby pili wodičku. Wlk
ten, kamen zum Bächlein, zu trinken das Wasserlein. D. W.
has terdo upré, thó bakróro téle. Dyklas o ruv
stál nahoře, a beránek dole. Widel wlk
stand oben, und das Lamm unten. Sahe der Wolf
e bakróres, pchend'as: „Hoske mange čikal'áres
gehně, řekl: „Proč mně kaljš
das Lamm, sprach: „Warum mir trübest du
o páni?“ Pchend'as o bakróro: „Našti tuke, raja
wodu?“ Řeklo gehně: „Nemohu tobě, pane
das Wasser?“ Sprach das Lamm: „Nicht kann ich dir, Herr
mro! te čikal'árav o páni: vaj tular kia man de tcha-
mug! kaliti wodu: nebo od tebe ke mně te-
mein! trüben das Wasser: denn von dir zu mir es flie-
d'ol.“ Pchenel o ruv: „Ehi odoleske berš, so man
če.“ Prawj wolk: „Gest tomu rok, cos mě
βet.“ Spricht der Wolf: „Es is dem ein Jahr, was mir
košťal.“ Pchend'as o bakróro: „Mange nane buter
lál.“ Řekl beránek: „Mně nenj wjce
du gefluchet hast.“ Sprach das Lamm: „Mir nicht ist mehr
čak trin čon.“ Akana ruv: „To has tro pchral?“
než tři měsýce.“ Nynj wlk: „To byl twüg bratr?“
als drey Monate.“ Jetzt der Wolf: „Das war dein Bruder?“
Proda bakróro: „Me som korkoro the korkoro;
Nato gehně: „Ga gsem sám a sám;
Darauf das Lamm: „Ich bin allein und allein;
mange nane nihavo pchral.“ „Ač tu odova, vaj*

*nemám žádného bratra. “ „Bud’ ty to, nebo
ich habe keinen Bruder. “ „Sey du es, oder
tro pchral, vaj tro dad: savore san vina. “ Chu-
twũg bratr, nebo twũg otec: wšichni gste winni. “ Po-
dein Bruder, oder dein Vater: alle seyd schuldig. “ Er er-
dyñas dandenca, čind’as preko e bakróres.
padl zubami, roztrhl na kusy beránka.
griff mit den Zähnen, zerriß in Stücke das Lamm.*

Avoka kéren o mižech a lačenca.

Tak dělagj zlj s dobrými.

So machen es die Bösen mit den Guten. “¹⁷

Následují bajky: Stařec a chlapci, Satyr a pocestný, Zloděj a kohout, Tesař a Merkur, Vlk a bába, Netopýr a lasice, Hospodyně a děvečky, Dva tovaryši, Pocestný, Žába a vůl, Břicho a údy, Mravenec a včela, Dvě myši, Vlk a pes, Pes a kus masa a Osel nemocný a vlk.

Po bajkách přichází část s názvem Verse – verše. Jedná se o původní romský text verše o lese. Je to jediný původní text, který v této knize najdeme.

*„O vešoro e pajtrenca,
O lesýčku s listjm,
O Wäldchen mit Blättern,
O čiriklo e phakenca!
O ptáku s křjdlami!
O Vogel mit Flügeln!
Te me e dar dykava,
Wenn ich Furcht erblicke,
Gestli gá strach zwidjm,
Andre tute chu’ava.
Do tebe skočím.*

¹⁷ Puchmajer, 1821, str. 52-53.

In dich ich springen werde.

*Veša, veša zelenone,
Wald. Wald grüner,
Lese, lese zelený,
De tut pale angál mande!
Roztáhni se přede mnou!
Breite dich aus vor mir!*

*Te me e dar dykava,
Wenn ich Furcht erblicke,
Gestli gá strach uwidjm,
Štar bárora chu'ava.
Čtyry ploty přeskočím.
Vier Zaune überspringe ich.¹⁸*

Jako poslední text je tady představen úryvek z evangelia podle Lukáše – s uvedením Lucae X, 30-37:

*„30. Jek manuš ge'as Jeruzalematár Jerichoste,
Geden člowěk šel z Geruzaléma do Jericho,
Ein Mesch ging von Jerusalem nach Jericho (hinab),
pe'as maskar čor, ahve les čorde, kana les marde,
pal mezy lotry, kteřj geg okradli, když geg zbili,
fiel unter die Diebe, die ihn bestahlen, nachdem ihn sie geschla-
gele okia, pas xides les mukle.
šli pryč, odpolu žiwého geg nechali.
gen hatate,) gingen sie davon, hal todt ihn ließen.
31. Talind'as pes, kaj jek rašaj ge'as oda dromeha,
Stalo se, že gedej kněz šel tau cestau,
Es trug sich zu, daß ein Briester ging diese Straße,
kana les dykl'as, ge'as okia.*

¹⁸ Puchmajer, 1821, str. 77-78.

*když geg vzřel, šel pryč.
als ihn er sah, ging er weg.*

*35. Nyna the Jahnos, kane pas oda helos,
Těž y jahen, když byl v toho mista,
Desgleichen auch ein Levit, als er war an dem Orte,
dykl'as les, the nyna les mukl'as.
spatřil geg, a též geg pominul (nechal).
sah ihn, und auch ihn ließ (vorüberging).*

*33. Samaritános geľas dromeħa, avľas kia leste,
Samarytan šel cestau, přišel k němu,
Ein Samaritan ging diesen Weg, kam zu ihm,
the dykl'as les, láče jileħa chas čalado.
a zhlydl geg, dobrým srdcem byl hnut.
und sah ihn, mit gutem Herzen ward gerührt.*

*34. Avlas kie léste, pchandľas leskre daba,
Přistaupil k němu, vwázal geho rány,
Ging zu ihm, verband dessn Munde,
čid'as olegis the mol: dyňas les pre pesko grast,
nalil olege a wina: dal geg na swého koně,
goß Oel und Wein: gab ihn auf sein Pferd,
liged'as es andre krčma, has leske vaš leste starosťa.
wedl geg do hospody, měl o něho péči.*

*führt ihn in die Herberge, hatte um ihn Sorge.
35. Aver dives liľas duj love, dyňas gaxeske,
Druhého dne wzal dwa penjze, dal hospodári,
Des anderen Tages zog er zwey Geldstücke heraus, gab
thew pchend'as: Te avel tuke vaš leste starosťa:
a řekl: Měg (bud' tobě) o něg péče:
dem Wirthe) ind sagte: Habe für ihn Sorge:
so pro odova tchoveħa, až me man lisarava pale,
co na to wynaložjš, až gá se wrátjm zpět,
was darüber du ausgeben wirst, bis ich kehren werde zurück,*

*me tuke pocinava.
gá tobě zaplatjm.
ich dir bezahlen werde.*

*39. Ko ode trinendar tuke hi suno te avel láco
Kdo z těch třj tobě zdá se býti dobrý
Wer von diesen Dreyen dir scheint zu seyn guter
manuš ode leske, havo pe'al maška čor?
člowěk tomu, který padl mezy zloděge?
Mensch dem, der gefallen ist unter die Diebe?*

*37. Jov pchend'as: Odov, havo kerd'as láčo jilo
On prawil; Ten, který včinił dbré srdce
Er sagte: Der, welcher gethan hat gutes Herz
pre leste. Pchend'as leske Ježišos: Xa, the ker
nad njm. Řekl mu Gežjš: Gdi, a včič
an ihm. Sprach zu ihm Jesus: Gehe hin, und thue
tu akad'a.
ty tak.
du desgleichen.“¹⁹*

Knihu uzavírá již zmíněná hantýrka, tzv. řeč zlodějská. Tento slovník je zdrojem českého argotu konce 18. a 1. poloviny 19. století. Většina argotických výrazů je původu domácího nebo německého (německo-židovského). Antonín Jaroslav Puchmajer připojil tento slovník právě z toho důvodu, aby dokázal, že romština není totožná se zlodějskou hantýrkou, jak si lidé v té době mysleli.²⁰ Řekl k tomu:

„Poněvadž vyskytují se lidé, ba i učenci, kteří řeč cikánskou považují buď za hantýrku nebo za nějakou novou, z jiných jazyků slátanou směsici: tedy jsem připojil, abych prvé

¹⁹ Puchmajer, 1821, str. 78-80.

²⁰ O češtině, hlavně o té nespisovné [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_cestine.html

mínění vyvrátil, českou hantýrku, čímž doufal jsem se zavděčiti také pánům radům trestních soudů.“²¹

5.2. Josef Ješina – Romáňi čib čili jazyk cikánský (1882)

Romáňi čib čili jazyk cikánský bylo další dílo, které se zabývalo romským jazykem a v mnohém tak navázalo na Antonína Puchmajera. Jeho autorem byl Josef Ješina, katolický kněz, který pocházel ze Zlaté Olešnice. Romštinou se začal zabývat roku 1868 společně s páterem Františkem Ulrichem. Oba ovládali několik jazyků a cikánština měla být dalším z nich. Romštinu si osvojovali tak, že zvali Cikány na faru nebo je sami navštěvovali v lesích.²²

Tato česky psaná mluvnice se slovníkem romštiny vyšla ve třech vydáních. První roku 1880, druhé roku 1882 v rozšířené podobě s přídavkem o nářečí ruských Cikánů a třetí po příznivé recenzi slovinského jazykovědce Franze Miklošiče v německojazyčné verzi.²³

V této práci se budeme věnovat druhému vydání. Kniha je rozdělena do několika částí. Obsahuje předmluvu, část první – mluvnice, část druhou – slovník (cikánsko-český a česko-cikánský), část třetí – mluva, bajky, cikánské písně, mluvnici cikánského nářečí v Rusku a závěr. V předmluvě autor hovoří o vlasti a době, kdy se Cikáni objevili v Evropě, o Cikánech v Čechách a o původu cikánského jazyka. Následuje první část, která se zabývá romskou mluvnici, ta je zde velice podrobně vysvětlena. Autor se věnuje hláskám a jejich znění, členům, všem slovním druhům a cizím slovům, která se v romštině objevují. V druhé části najedeme cikánsko-český a česko-cikánský slovník. Třetí část se věnuje mluvě. Obsahuje různé fráze, přísloví, písně, básně a bajky pouze v romštině bez českého překladu. Toto vydání obsahuje přídavek – mluvnici cikánského nářečí v Rusku. V závěru knihy najdeme srovnání českého a ruského cikánského nářečí.

Motivace pro vznik knihy nebyla však pouze filologická, ale také praktická. Podle Ješiny není znalost cikánského jazyka tak zbytečná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jako jeden z důvodů uvádí např. to, že se mezi námi potuluje lid, který nám dobře rozumí, ale

²¹ Bredler, 1914, str. 16.

²² Andrš, 2013, [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://ceskylid.avcr.cz/media/articles/18/submission/original/18-29-1-SM.pdf>

²³ Tamtéž.

my nerozumíme jemu nebo jen velmi málo. Což nás dle Ješiny ponižuje a zahanbuje před cikány, kteří této skutečnosti mohou využít ve svůj prospěch.

5.2.1 Romano džaniben – rukopisné poznámky Josefa Ješiny

V romském časopise *Romano Džaniben* byly roku 1997 zveřejněny rukopisné poznámky faráře Josefa Ješiny, které zapsal do církevní kroniky. Josef Ješina v poznámkách vysvětluje, jak se dostal ke studiu cikánštiny a jak jej příznivé posouzení od Dr. Franze Miklošiče povzbudilo k další práci. Vydal tedy svou mluvnici cikánského jazyka potřetí, tentokrát v němčině. Toto německé vydání se dočkalo tak kladného ohlasu, že se rozhodl poslat své dílo korunnímu princovi Rudolfovi do Vídně. Ten mluvnici přijal a poslal Ješinovi děkovný dopis. Jedno vydání poslal také arcivévodovi Josefu do Pešti. J. Ješina ve svých poznámkách uvedl děkovný dopis, který mu arcivévoda poslal:

„Vysoce ctěný pane! Přijměte výraz mých nejsrdečnějších díků za mně poslaný „Románi čib“, za vaši práci tak ctěnou. Ačkoliv to již jak v českém tak v německém vydání jsem měl, proto předce velikou radost způsobilo, že jsem to skrze spisovatele v průvodu maďarského listu obdržeti mohl. Podivil jsem se, že jste si uměl od uherské říše tak dalekou řeč osvojit, která se tak daleko liší ve svých formách mluvnických od ostatních řečí evropských...“²⁴

Arcivévoda Ješinovi v dopise ještě oznámil, že i on sám často pobýval v Čechách mezi tamějšími Cikány a potvrdoval, že mluví zcela tímž jazykem jako němečtí, uherští, valašští a turečtí Cikáni. Sám prý píše porovnávací mluvnici, která se zabývá těmito nářečemi, a rád ji pak Ješinovi pošle. V závěru dopisu znovu oceňuje Ješinovu práci, jelikož sám dobře věděl, že romština není snadná řeč.

Později arcivévoda opravdu svou porovnávací mluvnici poslal. J. Ješina byl velice potěšen, že arcivévoda několikrát ve své mluvnici citoval právě jeho třetí vydání *Románi čib*.²⁵

²⁴ *Romano džaniben* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.dzaniben.cz/files/179042dc2a94fcf3618abb2bd383cde2.pdf>

²⁵ *Romano džaniben* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.dzaniben.cz/files/179042dc2a94fcf3618abb2bd383cde2.pdf>

5.3. František Vymazal – Cikánsky snadno a rychle (1900)

Roku 1900 vychází další dílo zabývající se romským jazykem. Jednalo se učebnici romštiny *Cikánsky snadno a rychle*. Jejím autorem byl František Vymazal, polygot a filolog. Tato kniha patří do cyklu jazykových učebnic *Snadno a rychle*, která čítá zhruba čtyřicet svazků a pokrývá na základní úrovni všechny známější jazyky, jako je např. angličtina, francouzština, němčina, ruština, maďarština, bulharština a další.

Učebnice je založena na výukové metodě, kdy se student učí pouze krátké příkladové věty, díky kterým si osvojuje gramatiku i slovní zásobu.

„Můžeme se učit dvojitým způsobem: Bud' čteme věty první úlohy nahlas tak dlouho, až umíme nazpaměť všechna slova a všechny věty. Podobně druhou úlohu a následující. Anebo čteme první den několik úloh za sebou, například čtyry, druhý den opět a tak několik dní po sobě, až umíme tyto čtyry úlohy.“²⁶

Kniha obsahuje čtrnáct úloh, každá úloha se zabývá určitým gramatickým jevem. Tento jev je krátce vysvětlen a následují příkladové věty. Na rozdíl od předchozích dvou knih neobsahuje tato učebnice slovník. Jak již bylo řečeno, slovní zásobu si má student osvojit na základě příkladových vět. Autor neustále klade důraz na to, aby byly věty čteny nahlas a pozorně. V závěru autor odkazuje na mluvnici Josefa Ješiny:

„Kdo se chce zdokonalit v cikánštině, opatř si mluvnici nebožtíka faráře Ješiny a studuj zvláště rozmluvy a články.“²⁷

Funkce této knihy je, stejně jako u Ješiny, praktická. Jak sám autor uvádí, kniha byla napsána především pro četníky, soudce a policisty, kteří přichází do styku s cikány.

²⁶ Vymazal, 1900, str. 4.

²⁷ Vymazal, 1900, str. 50.

5.4. Vincenc Lesný – Cikáni v Čechách a na Moravě (1915)

Především z lingvistického hlediska se Romy zabýval indolog Vincenc Lesný. Roku 1915 vyšel v časopise *Národopisný věstník* jeho článek *Cikáni v Čechách a na Moravě*, ve kterém se pokusil potvrdit či vyvrátit souvislost mezi staroindičtinou a romskými dialekty.²⁸

V úvodu s názvem *O cikánech vůbec* hovoří o tom, že by podle něj bylo prospěšné doplnit studium nářečí a národních zvyků studiem řeči a zvyků *cizích živlů*. Spojením *cizí živly* označoval cikány. Druhá část článku je věnována právě cikánštině a původu cikánů. Cikáni si vždy pečlivě střežili svůj jazyk a snažili se o to, aby zůstal utajen. Podle Vincenta Lesného byly důvody této snahy dva, vnitřní a vnější: „*Nelze upříti, že cikánům bylo a jest vrozeno skrývati se, ale také nepřátelství obyvatelstva onoho kraje, kam přišli, nutilo cikány, aby si zachovali řeč, které nikdo nerozuměl a která umožňovala cikánům, aby jsouce vyslýcháni mohli se vzájemně dorozuměti, aniž jim ostatní rozuměli.*“

Dále rozebírá označení Cikán a Rom. Cikáni nenazývají sami sebe Cikány, nýbrž širším názvem *Róm*. Do užšího označení patří slovo *kálo*, což znamená „černý“. Tento název příslušel jen Cikánům z dobré cikánské krve. Jako další označení se používalo slovo *parno*, což znamená „bílý“. Jednalo se o Cikány s českými jmény a ti nebyli u ostatních Cikánů ve vážnosti. Od těchto názvů se však liší jména, kterými Cikány nazývali jiní. Ve Španělsku byli kdysi nazýváni *Egypcianos* nebo *Egipcianos*, dnes *Gitanps*, v Anglii *Egipcions*, dnes *Gypsies*. Albánci je nazývají *Rvgít*, Řekové *Gifti*, Holanďané *Egyptenaren*, *Egyptenaers*, *Gipteaers*. Z těchto pojmenování je zřejmé, že souvisí se jménem Egypt. V. Lesný hovoří o důvodech, které cikány vedly k odchodu z Egypta:

„*Dle jedněch prý odpadli od křesťanství a jejich biskupové prý jim uložili jakési očistné putování světem. Jiní cikáni zase vyprávěli, že předkové jejich nepřijali Krista, když sv. Josef a Maria prchali do Egypta, a nyní už jsou odsouzeni k bloudění. Jiná tlupa cikánská vypravovala, že se zpovídali v Římě u papeže a za pokání že jim bylo uloženo sedmileté putování.*“²⁹

²⁸ Romistika nebo ciganologie? [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2016/ETBB33/um/Romistika_nebo_ciganologie.pdf

²⁹ Lesný, 1915, str. 199.

Už od 14. století byli Cikáni nazýváni Egyptřané:

„Jsou dvě možnosti: buď cikáni opravdu přišli z krajiny, která se nazývala Egyptem nebo nějak podobně jako Egypt nebo Malý Egypt, jak také bývá cikány uváděno, anebo měli nějaký důvod, proč udávali zrovna tuto zemi za svoji otčinu. Je nemyslitelno, že by prostě lhali. Proti tomu svědčí i ta okolnost, že všichni cikáni udávají jen Egypt a nikoli jinou zemi.“³⁰

Autor si pokládá otázku, kde hledat vlast Cikánů a jaký byl původně jejich jazyk. Do té doby, než byla cikánština blíže známá, odpovídalo se na tuto otázku různými dohady. Roku 1597 vydal Bonventura Vulcanius spis, ze kterého zřetelně vyplývalo, že cikánština není uměle sestrojený jazyk, ale jednotná řeč. Šlo tedy už jen o určení kmenové příslušnosti tohoto jazyka. O to se pokusil o sto let později Johann Christoph Wagenseil, který si bohužel jako podklad nevzal pravou cikánštinu, ale zlodějskou hantýrku, ve které našel velké množství hebrejských slov. Z toho důvodu prohlásil cikány za německé židy. Tento omyl vystihl právě Antonín Jaroslav Puchmajer, který ve své gramatice rozlišoval cikánštinu a zlodějskou hantýrku, jak již bylo zmíněno výše. V. Lesný hodnotí Puchmajerovu gramatiku kladně i přes to, že její autor nevěděl, odkud Cikáni přesně pocházejí:

„Puchmayer, bohužel, nezjistil přesně, odkud cikáni ti pocházeli, jak dlouho v Čechách se již zdržovali, ale přesto stalo se jeho dílko, psané jasně a s přesnou transkripcí, základem dialektu t. zv. českých cikánů. Později bylo farářem Ješinou přepracováno a rozšířeno.“³¹

Na konci 18. století na sobě nezávislí tři badatelé ukázali na Indii jako pravlast Cikánů. V 19. století vzniká dílo Augusta Friedricha Potta, ve kterém srovnává cikánská slova indického původu se starou indštinou a se slovy novoidických jazyků a odděluje je od slov přejatých z perštiny a z evropských jazyků. Toto dílo se podle V. Lesného stalo důležitým mezníkem v bádání o cikánštině, jelikož A. Pott dokázal, že cikánština je novoidickým jazykem.³² Poté se bádání ubíralo dvojím směrem. Za prvé se sbíral materiál, jednalo se už dokonce o cikánské pohádky a písně, ne jen pouhá slova a věty. Badatelé zjistili, že je největší čas zachránit, co se ještě dá. Cikáni přestali být pronásledováni a přestali si hledět svého

³⁰ Lesný, 1915, str. 200.

³¹ Lesný, 1915, str. 204.

³² Lesný, 1915, str. 205.

jazyka, takže do cikánštiny pronikaly prvky řeči toho území, na kterém se zrovna pohybovali. Za druhé bylo třeba určit příbuzenský poměr mezi cikánštinou a novoindickými jazyky.

Dalším velkým krokem kupředu ve studiu cikánštiny bylo dílo Franze Miklošiče. Miklošič přesně určil kraj, ze kterého cikáni přišli. Největší podobnost s cikánským nářečím se ukazuje v jazyce obyvatel severozápadní části Indie – v Káfiristánu a Dardistánu. Miklosichovo bádání úplně potvrdilo Pottovy závěry, že cikáni přišli z Indie.³³

V. Lesný tedy původ romštiny a Romů shodně s dalšími kolegy umístil na severozápad Indie: „*Nastínil jsem v nejhlavnějších rysech vývoj otázky o původu cikánů a cikánštiny. Je nepochybné, že cikáni pocházejí z Indie a že řeč jejich jest vlastně jazyk novoindický. Jisto jest, že cikánština vykazuje největší podobnost s řečí kmenů sídlících nyní na severozápadních hranicích Indie.*“³⁴

6. Období od první světové války do roku 1989

6.1. Ludvík Machala – Slovníček cikánské hantýrky česko-cikánský a cikánsko-český (1933)

Roku 1933 vydává Ludvík Machala, štabní strážmistr v Břestě, *Slovníček cikánské hantýrky*. Machala měl zálibu v cizích jazycích, ovládal němčinu, angličtinu a francouzštinu. K cikánskému jazyku se dostal díky své práci. Jednou zatkl Cikána za krádež a poté ho vyslýchal. Cikán se však vymlouval, že umí pouze cikánsky a odmítl odpovídat. Po této příhodě se začal Machala věnovat studiu romského jazyka a začal sepisovat cikánská slova. Jelikož v jeho staničním obvodu žilo velké množství Cikánů, měl mnoho příležitostí, jak získat potřebný materiál. Za krátkou dobu se tak stal mezi svými kolegy odborníkem cikánštiny a znalcem cikánů.³⁵

Slovníček vznikl z toho důvodu, aby státní orgány, které přichází při výkonu své práce do styku s cikány, této řeči rozuměly a neopakovala se tak situace, kterou sám při výslechu zažil. Sám Machala v úvodu napsal:

³³ Lesný, 1915, str. 205 - 207

³⁴ Lesný, 1915, str. 211

³⁵ Dlouhý, 2012 [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.historickykaleidoskop.cz/2-3-2009/cetnici-versus-povery.html>

„Cikáni přes veškeré napomínání mluví mezi sebou cikánsky a často se dorozumívají před vyšetřujícím četníkem o věcech, aby vyšetřování znemožnili, neb aspoň stížili. Bylo by účelné, kdyby četník znal některá názvosloví cikánské hantýrky, by mohl často postřehnouti domluvu a úmysl cikánů. Tento slovník může mítí četník ve služební knížce a v pádu potřeby do tohoto nahlédnouti a tím mnohý poznatek, důležitý pro vyšetřování, získati.“³⁶

Slovník je rozdělen na česko-cikánský a cikánsko-český.

6.2. Vincenc Lesný – Jazyk cikánů v ČSR (1934)

Vincenc Lesný přispěl také roku 1934 do třetího svazku Československé vlastivědy statí *Jazyk cikánů v ČSR*. Příspěvek obsahuje velmi obdobné informace, jako článek z Národopisného věstníku. Opět se zmiňuje o Cikánech jako o cizím prvku mezi evropskými etniky. To, že Cikáni přišli z Indie, je zde již uvedeno jako ověřený fakt.

Hovoří o tom, jak byl Antonín Jaroslav Puchmajer přiveden ke studiu cikánštiny. Koncem roku 1819 bylo ve Vranovicích zadrženo 17 Cikánů. Muži byli posláni do Plzně, ženy a děti zůstaly v Radnicích, čehož Puchmajer využil, aby se naučil cikánštinu. V. Lesný opět zmiňuje, že je velká škoda, že A. Puchmajer tehdy nezjistil, odkud Cikáni přišli a jak dlouho se v Čechách již zdržovali. Přesto jeho dílo považoval za základ studia jazyka českých Cikánů.

Uvádí několik hláskových změn cikánštiny, které byly shodné se změnami novoindických jazyků. Cikánská nářečí mají, jak píše, nejvíce příbuzných změn s jazykovou skupinou střední Indie, nikoliv severozápadní Indie. Tady můžeme vidět změnu oproti předchozímu článku, kdy V. Lesný zastával názor, že cikánština vykazuje největší podobnost právě s řečí kmenů ze severozápadní Indie. V poznámce pod čarou se dozvídáme, že tohoto názoru byli dřívější badatelé, Lesného předchůdci.

Znovu rozebírá, jak nazývají Cikáni sami sebe a jak je nazývají jiní. Rozděluje Cikány na usedlé a toulavé. Dále je rozděluje podle dvou geografických oblastí, jazykově je však pokládá za jeden celek. Liší se prý jen výslovností některých hlásek a přimíšením českých a slovenských slov, v obou skupinách najdeme slova německá a zejména na slovenské straně značné procento maďarských slov. Jako společný znak československých Cikánů uvádí

³⁶ Machala, 1933, str. 4.

V. Lesný kráčení dlouhého vokálu v jednoslabičných slovech. Pomocí příkladů z Puchmajerovy a Sowovy mluvnice se pokouší osvětlit jednotnost československé cikánštiny. Na závěr uvádí texty v československé cikánštině s českým překladem.³⁷

6.3. Jiří Lípa - Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém (1965)

Roku 1965 vydává Jiří Lípa knihu s názvem *Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém: k otázkám starých a novějších složek v její gramatice a lexiku*. Základem této práce byla autorova doktorská disertační práce s názvem *K cikánskému nářečí v okolí Humenného*. Kniha se zaměřuje na nářeční diferenciaci cikánštiny v Československu, především pokud je příčinou této diferenciaci vliv nářečí češtiny a slovenštiny. J. Lípa ve své práci vychází z cikánského nářečí v okolí Humenného na východním Slovensku, k ostatním nářečím přihlíží jen podle potřeby. V předmluvě J. Lípa říká, že v době, kdy vznikala tato práce, měl k dispozici pouze malé množství materiálu z českých zemí, který by se týkal nářečí Cikánů, kteří zde žili před druhou světovou válkou. Jelikož většina Cikánů, žijících v Čechách a na Moravě, sem přišla ze Slovenska.³⁸

Autor se v knize zabývá klasifikací Cikánů a nářečí cikánštiny v Československu. Základním kritériem při klasifikaci je zde nářeční diferenciaci cikánštiny. K rozdílům ve způsobu života je přihlíženo teprve až při dalším dělení – uvnitř jednotlivých nářečních skupin. Cikáni se rozešli do různých krajů, čímž vznikly různé cikánské skupiny. Tyto skupiny pak byly po čase ovlivněny místním jazykem a také způsobem života. Z tohoto důvodu se jazyk jednotlivých skupin začal navzájem odlišovat.

Cikánština v Československu tvořila čtyři skupiny – slovenskočeskou, maďarskou, rumunskou a německou. Autor dále dělí skupinu rumunskou na dvě odlišné podskupiny, a to na podskupinu kotlářů, kteří žijí převážně v Čechách a živili se cínováním kotlů, a podskupinu oláských Cikánů, kteří žili většinou potulným způsobem života. Z německé skupiny zbylo po druhé světové válce bohužel jen malé množství Cikánů.³⁹

Další krátkou kapitolu věnuje autor společenským podmínkám, za kterých dochází k ovlivňování cikánštiny jazykem necikánského prostředí a funkci cikánštiny. Ve všech

³⁷ Lesný in: Československá vlastivěda, 1934, str. 608-611.

³⁸ Lípa, 1965, str. 4.

³⁹ Lípa, 1965, str. 5-8.

nářečích postupně docházelo k nahrazování některých starších cikánských slov slovy jazyka prostředí, ve kterém Cikáni zrovna pobývali. J. Lípa uvádí hned několik příkladů, které to dokazují:

„Tak např. na Humensku pro „víno“ je běžné označení vínos; starší označení je mol. Kromě toho byla v některých nářečích řada starších slov již úplně zapomenuta. Tak např. na Humensku „zajíc“ je zajacis, ale např. ve Vlčanech (maďar. skup.) se pro něho zachovalo staré označení šošoj. Pro pojem „dlouhý“ je na Humensku zachováno staré slovo gind'ardo, kdežto ve Vlčanech (maďar. skup.) mají slovo přejaté se srbochorvátštiny, dugo, olašští Cikáni užívají slova rumunského lungo, v nářečí z něm. skupiny je pro tento pojem slovo německého původu lenkstu.“⁴⁰

Hlavní náplní Lípovy knihy je však stručný popis cikánštiny a její nářeční diference. Autor zde rozebírá hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví, skladbu a slovní zásobu.

Jedna z posledních kapitol nese název *K povaze ovlivnění cikánštiny jazykem necikánského prostředí*. Případy ovlivnění autor rozděluje do několika kategorií a uvádí příklady ke každé z nich. Jedná se o tři kategorie: přejímání materiálových prvků slovenštiny, napodobení strukturního modelu slovenštiny a napodobení významu.

V knize najdeme také ukázky cikánských nářečí. Ke každé skupině a podskupině je zde uveden krátký úryvek i s českým překladem.⁴¹

6.4. Milena Hübschmannová – Základy romštiny (1973)

Milena Hübschmannová je považovaná za zakladatelku moderní české romistiky. Vystudovala hindštinu, urdštinu a bengálštinu na Univerzitě Karlově, ke studiu romštiny se dostala náhodou. O Romy se začala zajímat, protože jí svou pleť, kulturou a jazykem připomínali Indové⁴²:

⁴⁰ Lípa, 1965, str. 9.

⁴¹ Lípa, 1965, str. 51-57.

⁴² *Romaři luma - romský svět*. Česká televize [online]. 2012 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10310495888-romani-luma-romsky-svet/5929-z-romskeho-sveta/?clanek=12687>

„Přišla jsem k romštině jako studentka hindologie: hindštiny, urdštiny, bengálštiny. Ve své touze po Indii, která byla v padesátých letech neuskutečnitelná, jsem začala Indu spatřovat v hloučcích tmavých lidí, které jsem potkávala v Hloubětíně, v Libni, ve Vysočanech. Byli ohromujícím způsobem podobní mým indickým známým. Na studentské brigádě v Ostravě jsme pak s jednou tmavou partou pracovali poblíž sebe a já zblízka slyšela jejich řeč. Užasla jsem, že v ní rozeznávám hindská slova, nebo spíš slova nějakého jazyka hindštině nesmírně podobného. Často se opakující šun! nemohlo být nic jiného než hindské sun!, poslyš. Dikh! muselo znamenat dekh, hele podívej se.“⁴³

Romštinu se učila přímo v romských rodinách, žila s nimi, sbírala jejich folklór, zejména písně, pohádky a zvyky. Vyučovala romštinu na jazykové škole v Praze. Díky ní vznikla roku 1991 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy romistika jako univerzitní obor, který vedla až do své smrti. Milena Hübschmannová je spoluautorkou *Romsko-českého, česko-romského slovníku*, napsala několik knih, řadu článků o Romech a je zakladatelkou časopisu *Romano Džaniben*. V době Pražského jara stála u zrodu kulturního sdružení Svazu Cikánů-Romů, kde vznikla pravidla slovenské romštiny, kterou rozvinula.⁴⁴

Povznesení romského jazyka se stalo jedním z hlavních cílů Svazu Cikánů-Romů. Hned ve svých počátcích Svaz ustavil jazykovědnou komisi. Právě Milena Hübschmannová byla jednou z těch, kteří komisi tvořili. Komise vypracovala dodnes platná pravopisná pravidla slovenské romštiny, nejrozšířenějšího romského dialektu na území tehdejší ČSSR.⁴⁵

Posléze Milena Hübschmannová vytvořila učebnici s názvem *Základy romštiny*. V textu učebnice se střídají tři metodické kategorie: V – vysvětlení nové látky, Ú – úloha a K – kontrola. Lekce jsou rozděleny do několika oddílů, které jsou označeny indexy celých a desetinných čísel. Číselný index označuje ucelenou mluvnickou kategorii. Každý oddíl a pododdíl *vysvětlení nové látky* má své oddíly a pododdíly *úloha*. Za každou úlohou následuje *kontrola*.

⁴³ Romové v České republice [online]. 2000 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18805>

⁴⁴ Romaňi luma - romský svět. Česká televize [online]. 2012 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10310495888-romani-luma-romsky-svet/5929-z-romskeho-sveta/?clanek=12687>

⁴⁵ Význam časopisectví v romské literatuře [online]. 2009 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/23601/vyznamcasopisectvi-v-romske-literature>

Autorka v metodické poznámce doporučuje, jak se má při řešení úloh postupovat: „Rubriku K (kontrola) si zakryjte a vyřešte úlohu samostatně. Pak si zkontrolujte, podařilo-li se vám vyřešit úlohu správně. Nebudete-li si vědět s něčím rady, přečtete si znovu předcházející oddíl V (nebo příslušné návody a odkazy) a pokuste se o Ú ještě jednou. Ú (úlohy) jsou v mnoha případech překlady z romštiny do češtiny nebo z češtiny do romštiny. Abyste si látku lépe procvičili, můžete napřed přeložit text uvedený v Ú, pak si Ú zakrýt a podle K (kontroly) přeložit text znovu do opačného jazyka než vám bylo zadáno v Ú.“⁴⁶

V metodické poznámce také zmiňuje některé zvláštnosti. V romštině existují aspirované hlásky *čh* – *kh* – *ph* – *th*, které se vyslovují se slabým přídechem. Každá aspirovaná hláska má svou párovou neaspirovanou:

„*čha* = *chlapec* / *ča* = *jen*
khoro = *džbán* / *koro* = *slepý*
phen = *sestra* / *pen* = *se*
thav = *nit'* / *tav!* = *vař!*“⁴⁷

Hlásky *dž* se vyslovuje jako *dž* v českých slovech *džbán*, *džber*. Hlásky *l* se vyslovuje stejně jako slovenské měkké *l'*. Ve východoslovenském dialektu se většinou váže přízvuk na předposlední slabiku. Romština ve výslovnosti nerozlišuje měkké a tvrdé *i*. Při psaní se používá pouze *i*, které ale nemá měkkčící funkci. Změkčuje háček nad souhláskou:

„*god'i* (*godi*) = *rozum*
dikhel (*dykhel*) = *vidět*
rañi (*rani*) = *paní*
nipos (*nypos*) = *lid*
rat'i (*rati*) = *v noci*
tiro (*tyro*) = *tvůj*“⁴⁸

⁴⁶ Hübschmannová, 1974, str. 3.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

Háček nad měkčenou souhláskou se píše i tam, kde se v češtině používá grafém ě:

„*chutʹel (chutěl) = skákat*“⁴⁹

Jako poslední uvádí, že romština rozeznává krátké a dlouhé samohlásky, délky se však neoznačují, protože se váží s přízvukem. Přesouvá-li se v odvozeném tvaru přízvuk na jinou slabiku, přesouvá se obvykle i délka. Tímto uzavírá metodickou poznámku a následuje první lekce. Učebnice obsahuje deset lekcí, ve kterých jsou probrány všechny slovní druhy.

7. Období po roce 1989

7.1. Milena Hübschmannová, Hana Šebková, Anna Žigová – Romsko-český a česko-romský kapesní slovník (1991)

Asi nejdůležitějším dílem M. Hübschmannové je rozsáhlý romský slovník, který vydala společně s Hanou Šebkovou a Annou Žigovou pod názvem *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník* roku 1991.

Slovník obsahuje předmluvu, metodickou poznámku, seznam lokalit, ve kterých byl sbírán jazykový materiál, část romsko-českou a česko-romskou a také poměrně rozsáhlý gramatický přehled. Předmluva nabízí sociologické údaje, což autorky uvádějí jako nezvyklé, ale nutné, vzhledem k tomu, že romština obsahuje řadu zvláštností, které by mohly méně zasvěcené uživatele překvapit.⁵⁰

V metodické poznámce se dočteme, že základním formálním hlediskem, kterým se pokoušejí autorky řídit, je přehlednost. Z toho důvodu, že v té době nebylo velké množství dostupných příruček, ve kterých by se zájemce mohl seznámit s romštinou, ozejmují autorky různé významy výrazů kontextovými příklady.

Současná romština obsahuje velké množství výpůjček ze slovenštiny a češtiny, do slovníku jsou však především zařazeny výpůjčky slovenské. Z těch českých jsou zde zařazeny pouze vybrané výrazy podle několika hledisek – mají-li posunutý význam nebo odlišnou stylistickou platnost, pokud se vyskytují v osobitých vazbách, liší-li se pravopisem či jde o často užívané a sociálně významné výpůjčky.⁵¹

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Hübschmannová, Šebková, Žigová, 1991, str. 5.

⁵¹ Hübschmannová, Šebková, Žigová, 1991, str. 15.

Hesla jsou uváděny v základních tvarech. U podstatných jmen je udáván rod. Pokud je výraz utvořen onomaziologickým plurálem anebo se vyskytuje pouze v množném čísle, je označen zkratkou *mn.* (*množné číslo*). U přejatých podstatných jmen rodu mužského se množné číslo řídí zvykem, proto je v závorce uvedena koncovka. Pokud se výraz v množném čísle neužívá, koncovka není udávána. Slovesa jsou uváděna v infinitivu bez infinitivní částice *te*. Nepravidelné tvary najdeme v závorce. Označení slovního druhu uvádí autorky jen tehdy, pokud má slovo více slovně druhových platností. Česká hesla nejsou gramaticky určována a romské výrazy v česko-romské části jsou charakterizována pouze zkratkou pro rod, případně číslo.⁵²

7.1.1. Viktor Elšík - Rukopis pro Romano džaniben - Milena Hübschmannová

Tento slovník označuje také Viktor Elšík jako nejdůležitější publikaci M. Hübschmannové v rukopise pro romský časopis *Romano džaniben* z roku 2006. Slovník je podle něj výsledkem úmorné práce, jelikož autorky neměly tehdy k dispozici moderní lexikografické technologie. Slovník vznikl od sedmdesátých let do roku 1984, vyjít směl však až po pádu komunistického režimu.

Autorky se inspirovaly především slovníkem velšské romštiny od Johna Sampsona. Při přípravě slovníku byly pořízeny výpisky z nahrávek a záznamů z 97 lokálních romských variet východního Slovenska. Jednotlivá hesla nejsou podrobně oindexována:

„Jako regionální (zkratkou reg.) jsou podle autorek označeny ty lexémy, jež nejsou v rámci východoslovenské romštiny „obecně rozšířené“ (s. 9). Na toto vymezení však dialektologicky orientovaný uživatel slovníku bohužel nemůže příliš spoléhat. Např. lexém antlagerinel „pracovat jako pomocný dělník“ (s. 30), u kterého uvedená zkratka chybí, zcela jistě obecně rozšířený není. Na druhé straně např. spojka že, běžně nahrazující starší maďarskou přejímku hoj nejen u mluvčích v Česku, ale třeba i na Zemplíně, není ve slovníku vůbec uvedena.“⁵³

V. Elšík nachází chyby i v gramatickém přehledu, který se nachází na konci slovníku, ve kterém jsou zmíněny a geograficky zařazeny některé mezinářeční odlišnosti, např. rozdíly

⁵² Hübschmannová, Šebková, Žigová, 1991, str. 15-16.

⁵³ Elšík in: *Romano džaniben*, 2006, str. 5.

v tvoření infinitivu. Další důležité interdialektální varianty jsou však opomenuty. Ve většině případů jsou pak interdialektální varianty prezentovány jako alternativy bez geografického zařazení. To, že chybí některé dialektologické údaje, upřednostňují se určité varianty, zatímco některé jsou opomíjeny, vede k pojetí východoslovenské romštiny jako v zásadě jednoho dialektu. V. Elšík tento přístup charakterizuje termínem *deskriptivní nivelizace*:

„Slovník přes svůj převážně deskriptivní charakter v tomto ohledu obsahuje i zřetelnou složku preskriptivní. Preskriptivní, potenciálně standardizační motivaci lze odhalit také v uvádění lexémů z jiných dialektů romštiny. Některé z jinonářečných výrazů jsou označeny hvězdičkou, výrazy charakteristické pro ostatní naše dialekty romštiny pak specifickými zkratkami, jež rozlišují tzv. západoslovenskou, maďarskou, českou a olašskou romštinu.“⁵⁴

Podle V. Elšíka jsou autorky nekonsistentní v případě umělých neologismů. Většinou jsou výrazy jako neologismy označeny, někdy však také ne:

„Např. lexémy lekh „článek“, lekhavel „psát“ a lekhipen „pravopis“ (s. 166) byly uměle vytvořeny na základě hindského kořenu lekh-, který do „mezinárodní“ intelektuální romštiny zavedl Marcel Cortiade (1986). Ve slovníku jsou však uvedeny bez jakéhokoli indexu, jako by šlo o prostředky původní a obecně rozšířené. Naprosto neuvěřitelné se zdá, že by byl výraz Baro Than „Indie, pravlast Romů“ (doslova „velké místo“, s. 42) v romštině archaismem, jak je ve slovníku označen, a nikoli recentním, ideologicky podmíněným neologismem. Nejsem si jist, zda uvedené příklady vypovídají pouze o občasné nepozornosti autorek, anebo zda je máme považovat za projev skrytého preskriptivismu.“⁵⁵

Tyto nedůslednosti ubírají dle V. Elšíka jinak výbornému slovníku na deskriptivní hodnotě.

V. Elšík hodnotí také v krátkosti učebnici *Základy romštiny*, kterou, jak jsme uvedli, M. Hübschmannová rovněž napsala. Označuje vydání této učebnice v počátcích normalizace

⁵⁴ Elšík in: Romano džaniben, 2006, str. 5-6.

⁵⁵ Elšík in: Romano džaniben, 2006, str. 6.

jako malý zázrak. Do značné míry ve své učebnici navazovala na Lípovu příručku romštiny, více se však přiblížila standardnímu učebnicovému formátu.⁵⁶

Celkově však V. Elšík hovoří o Mileně Hübschmannové jako o fenomenální postavě světové romistiky, jejíž význam pro českou romistiku lze jen těžko docenit. Za její stěžejní jazykovědné práce označuje slovník východoslovenské romštiny a teoretické publikace zabývající se standardizací a jazykovým plánováním. Podle V. Elšíka by se dnešní generace lingvisticky orientovaných romistů měla zaměřit na prohloubení deskriptivních a dialektologických momentů při dokumentaci a analýze romštiny.⁵⁷

Rukopis uzavírá Viktor Elšík těmito slovy:

„Některé nedostatky Hübschmannové lingvistických studií, které jsem zde v zájmu objektivity považoval za nutné kriticky pojednat, jsou podle mého soudu zcela překryty obrovským pozitivním přínosem její práce pro vědu i pro romské novináře, spisovatele, učitele a další jazykové profesionály. Rád bych znovu zdůraznil, nakolik byly její lingvistické aktivity spjaté se sympatiemi a podporou, jež projevovala romskému etnoemancipačnímu hnutí, bez toho, aby tím byla kompromitována jejich odborná kvalita. Za hlavní odkaz Mileny Hübschmannové v oblasti zkoumání jazyka považuji skutečnost, že zájemcům o romštinu ukázala schůdnou cestu pro smysluplnou a oboustranně přínosnou spolupráci mezi odborníky a profesionálními i běžnými uživateli tohoto fascinujícího jazyka.“⁵⁸

7.1.2. Jiří Lípa – Milena Hübschmannová a studium cikánštiny

Ve sborníku editorů Marka Jakoubka a Lenky Budilové s názvem *Romové a Cikáni neznámí i známí* najdeme příspěvek Jiřího Lípy, ve kterém se věnuje Mileně Hübschmannové a studiu cikánštiny. J. Lípa hovoří o jeho „vztahu“ s Milenou Hübschmannovou a kritizuje zde její práci.

M. Hübschmannová navštívila J. Lípu ještě za svých studií roku 1953, krátce poté, co obhájil svou doktorskou disertaci s názvem *K cikánskému nářečí v okolí Humenného*.

⁵⁶ Elšík in: Romano džaniben, 2006, str. 8.

⁵⁷ Elšík in: Romano džaniben, 2006, str. 12.

⁵⁸ Elšík in: Romano džaniben, 2006, str. 12-13.

Poprosila jej, jestli by jí nepůjčil rukopis disertace, jelikož se velmi zajímala o cikánštinu. V dobré vůli jí rukopis půjčil.⁵⁹

„V té době jsem pro studium cikánštiny přímo hořel. Myslel jsem si, že čím víc lidí bude studovat rozličné skupiny cikánských nářečí, tím dřív budeme znát celkový obraz nářeční diference cikánštiny. Proto jsem se nerozmýšlel a disertaci jsem M. Hübschmannové půjčil. Dokonce jsem ji dovedl ke svému cikánskému informátorovi Michalu Demeterovi, aby jí se studiem cikánštiny pomáhal.“⁶⁰

J. Lípa s Michalem Demeterem úzce spolupracoval několik let. M. Demeter pocházel z vesnice Kochanovců u Humenného a žil střídavě tam nebo v Praze. Bylo mu asi třicet let, byl invalida a byl nezaměstnaný, z toho důvodu souhlasil se spoluprací s J. Lípou. Psal pro něj texty ve svém nářečí na témata, která jej zajímala. Demeterovo cikánské nářečí patřilo k slovensko-české skupině a jeho druhým jazykem bylo jedno nářečí východní slovenštiny. Spolupracovali spolu několik let, J. Lípa ho často navštěvoval a ověřoval si fonetické, gramatické a lexikální cikánské jazykové údaje.

J. Lípa předpokládal, že poté, co M. Hübschmannové zapůjčí svou disertaci, začnou spolu spolupracovat. To se však nestalo.⁶¹

„Několik měsíců po tom, co jsem jí půjčil svou disertaci a sjednal pro ni jazykovou pomoc mého informátora M. Demetera, začala M. Hübschmannová vystupovat jako nezávislá badatelka v oboru cikánštiny, aniž komu řekla, kdo jí to umožnil. To, co jsem pro ni udělal, jsem udělal proto, aby se časem mohla stát odbornicí v cikánštině. Ale ona se od samého začátku chovala tak, jako by všechno, co dělá, bylo výsledkem její práce. Proto jsem jí napsal dopis, ve kterém jsem jí připomenul, že jazykové výklady v mé disertaci jsou můj originální duševní majetek, jehož jsem se dopracoval několikaletým studiem, a že by měla veřejně uznat, že sklízí plody mé práce. Na dopis jsem nedostal odpověď. Potom jsem ji náhodou potkal a na jejím chování jsem viděl, že je uražená. Brzy na to mi mou disertaci vrátila.“⁶²

V době, kdy se začala M. Hübschmannová zajímat o studium cikánštiny, neexistoval popis žádného nářečí cikánštiny z Československa, ze kterého by mohla čerpat. Nikdy

⁵⁹ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 168.

⁶⁰ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 168.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

se nevyjádřila ani poznámkou pod čarou v některé své práci. Proto byla reakce J. Lípy, dle mého názoru, adekvátní.

J. Lípa ve svém příspěvku dále rozebírá chyby, které se objevují v pracích M. Hübschmannové. Jako první příklad zmiňuje špatný překlad cikánské písně, kterou slyšel roku 1956 mezi Cikány z východního Slovenska.

Text písně:

*Na vaš oda avlom,
kaj te chav the pijav.
Ča vaš oda avlom,
kaj man paťiv te den.*

Překlad Jiřího Lípy:

*Nepřišel jsem proto,
abych jedl a pil.
Přišel jsem jen proto,
abyste mě uctili.*

Píseň je zpívána Cikánem, který přišel na nějakou cikánskou oslavu a svým hostitelům v písni říká, že jej pozvali proto, protože jej pozváním chtěli uctít. On tedy přišel, ale ne kvůli jídlu a pití, ale proto, aby jim umožnil, aby jej uctili.

M. Hübschmannová však uvádí jiný překlad této písně:

Překlad Mileny Hübschmannové:

*Nežebrám o chleba,
i když jsem hladový.
Jenom trochu úcty
dejte Cikánovi.*

Překlad autorky byl otištěn v časopise *Nový Orient* a později v její knize *Cikánské písně*. Autorka se k překladu vyjádřila:

„Ale Cikáni mají ještě silnější prostředek proti svízelnému životu, než je nárek, výsměch nebo útěcha z přírody: je to odbojná obžaloba, protest, uvědomění si vlastní lidské hrdosti.“⁶³

⁶³ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 171.

Podle J. Lípy se M. Hübschmannová ani nenamáhala zjistit mezi Cikány smysl této písně, jelikož byla přesvědčená, že ví, co znamená. Nevytvořila překlad, ale pouze se volně inspirovala cikánskou písní k napsání básně, která vyjadřovala její vlastní apriorní představu o Cikánech.

„Sympatie k Cikánům je dobrá věc, ale u člověka, který studuje Cikány a jejich společnost vědecky, nemůže sympatie nahradit objektivní znalost studovaného objektu.“⁶⁴

V jednom anglickém románu o Cikánech byl otištěn anglický překlad této cikánské písně a jednalo se právě o verzi, kterou vytvořila M. Hübschmannová. Jméno autora nebylo uvedeno, protože byl pravděpodobně text považován za autentický folklor. M. Hübschmannová tak nevědomky přispěla k tvorbě nepravého cikánského folkloru.⁶⁵

J. Lípa vybral také několik chyb v jazykových jevech, které se objevily v pracích M. Hübschmannové. Jako první uvádí nesprávné hlásky, které užívala ve svém kapesním slovníku:

Nesprávně:

Správně:

kh místo k

sikhavel

ukazuje

sikavel

mukhel

pouští

mukel

bokhel'i

druh pečiva

bokel'i

č místo ch

bal'icho

prase

bal'icho

bal'ichi

prasnice

bal'ichi

bal'ichano

prasečí

bal'ichano

č místo th

morči

kůže, pokožka

morthi

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 171.

M. Hübschmannová ve svém slovníku pouze informovala čtenáře, že se souhláskou *th* se svými spolupracovnicemi podrobněji nezabývala. Podle J. Lípy to znamená, že ignorují hlásky a slova, která je obsahují:

„Hlásky th byla svévolně vynechána proto, že prý „nerozlišuje význam slov“. Z tohoto zdánlivě vědeckého zdůvodnění vyvodily autorky také právo vynechat slovo morthi. Jak má uživatel vědět, že v tomto poměrně rozsáhlém slovníku slovo morthi vůbec nenajde, že v něm je jen podoba morči? Mají autorky právo žádat na něm, aby věděl, že morči znamená totéž co morthi? Lexikografická skutečnost ve slovníku se tedy nesrovnává s nadneseným ujištěním na str. 9 Slovníku: „Považujeme za nutné podat ve slovníku co možná nejúplnější přehled o stavu současné romštiny. Uvádíme proto všechny výrazy, které jsme v různých regionálních i stylisticko-žánrových oblastech slovenské romštiny zaznamenaly.“⁶⁶

V menšině cikánských nářečí ze slovensko-české skupiny se původní *d'* změnilo v *dž*. V důsledku toho dnes ve výslovnosti neexistuje rozdíl mezi původní skupinou *d'i* a skupinou, kde bylo původní *dži*. M. Hübschmannová se o tomto jevu zmínila v kapesním slovníku a snažila se správně používat *d'i* tam, kde původně bylo. V některých případech se však mylně domnívala, že jde o původní *dži*.⁶⁷

Nesprávně:

dž místo d'

dživ

dživa

slugadžis

žito

obilí

voják

Správně:

d'iv

d'iva

slugad'is

J. Lípa se dále věnuje tématu možného vytvoření spisovné cikánštiny. Hovoří o tom, že Cikáni žili vždy jako menšina mezi nějakou většinovou etnickou skupinou a byli na ní závislí po stránce živobytí. Proto bylo nezbytné, aby znali jazyk této většinové skupiny. To znamená, že všichni dospělí Cikáni byli minimálně dvojjazyční, ovládali mateřský jazyk a tzv. druhý jazyk. Druhý jazyk je lexikálně mnohem bohatší a je pro Cikány zdrojem slov ze

⁶⁶ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 172.

⁶⁷ Lípa in: Romové a Cikáni neznámí i známí, 2008, str. 173.

spisovného jazyka ne-cikánského prostředí. Jelikož se cikánsky po staletí nepsalo, přejímali slova

ze svého druhého jazyka a přizpůsobovali výslovnost své cikánštiny výslovnosti druhého jazyka, až tuto výslovnost úplně přejali. J. Lípa upozorňuje:

„Nezapomínejme však, že jazyk ovlivňující cikánštinu nebyl spisovný jazyk „druhého jazyka“, v jehož prostředí Cikáni žili. Asi všem ne-cikánským zájemcům o cikánštinu, když mají příležitost seznámit se s tímto jazykem důvěrněji, vadí to, že Cikáni užívají poměrně mnoho slov přejatých z jejich „druhého jazyka“. Jsou to v první řadě slova pro pojmy, které byly Cikánům původně neznámé. Cikáni považují slova, která přejali ze svého „druhého jazyka“ za svoje, za stejně svoje jako slova cikánského původu, protože ta slova jsou součástí slovní zásoby jejich „druhého jazyka“, který je jejich jazykem stejně jako cikánština (mohlo by se říci, že „druhý jazyk“ Cikánů je jejich „druhý mateřský jazyk“).“⁶⁸

M. Hübschmannová byla jednou z těch, kteří zastávali názor, že je třeba vytvořit spisovnou cikánštinu. Ona a jiní zastánci vytvářeli nová cikánská slova – neologismy. J. Lípa uvádí několik příkladů pojmů a pro ně nově vytvořených neologismů:

Pojem:

Neologismus:

důvod

vasoske

= nesprávně, nepečlivě vyslovené spojení slov
vaš soske = pro co [vaš = pro, soske = co],
prohlášené za neologismus

příčina

vasoske

krvinka

ratoro

sloveso

kerutno

pocit

šundo

J. Lípa si pokládá otázku, zda si M. Hübschmannová uvědomovala, že takových neologismů by musela vytvořit stovky, aby se spisovná cikánština, co do velikosti slovní zásoby, aspoň trochu vyrovnala např. spisovné češtině.⁶⁹

⁶⁸ Lípa in: *Romové a Cikáni neznámí i známí*, 2008, str. 173-174.

⁶⁹ Lípa in: *Romové a Cikáni neznámí i známí*, 2008, str. 174-175.

Závěrem J. Lípa uvádí:

„Doc. PhDr. Milena Hübschmannová založila svou profesionální kariéru na studiu cikánštiny a Cikánů. Během doby se však ukázalo, že její práce vykazuje chyby, protože ona sama byla výstřední diletantka. Českou ciganologii vedla po cestě, která byla kombinací diletantizmu a fantazií. Tento článek obsahuje ukázky jejích chyb. V oddíle 3A jsem ukázal, jak cikánské písně, kterou „přeložila“ do češtiny, dala na základě svého apriorního přístupu k Cikánům opačný smysl. V oddíle 3B vidíme jazykové chyby v cikánštině dr. Hübschmannové. (Příklady jsou vzaty ze slovníku.) To není opominutelná maličkost, když uvážíme, že jako docentka vyučovala cikánštinu na Karlově univerzitě. Oddíl 4: Podle mého názoru jsou pokusy o vytvoření „spisovné cikánštiny“ nerealistické hračkaření. Doc. PhDr. Hübschmannová byla v minulých letech možná nejproduktivnější autorka prací o ciganologických problémech. Je známa nejen u nás, ale i v cizině. Její tvrzení však mnohdy neodpovídají pravdě. Ale jak může čtenář, který v tomto oboru není odborníkem, vědět, co je pravda a co je zkreslené? To je vážný problém. Proto užívat jejích prací k seriózním účelům by vyžadovalo nejdříve kriticky zhodnotit jejich spolehlivost (při tom by se mohlo ukázat, že je nejdříve třeba udělat výzkum celé řady problémů od začátku). Nejlépe je nepovažovat její práce za poslední slovo vědy, nýbrž za prameny jako kterékoli jiné.“⁷⁰

7.2. Máša Bořkovcová – Romský etnolekt češtiny (2006)

Jedním z posledních děl, které se zabývá romským jazykem, je knižně vydaná případová studie Máši Bořkovcové, která vznikla roku 2006. Tato případová studie se zabývá romským etnolektem češtiny – jazykovou varietou češtiny, jejíž strukturní specifika jsou způsobena vlivem romštiny a slovenštiny.

Máša Bořkovcová je absolventkou romistiky a romský etnolekt češtiny se stal předmětem její diplomové práce. Později se rozhodla toto téma více rozpracovat právě ve formě případové studie. M. Bořkovcová se zabývala etnolektem rodin z pražské čtvrti Smíchov, které dobře znala a se kterými se přátelila. Cílem její práce bylo poříditi popis

⁷⁰ Lípa in: *Romové a Cikáni neznámí i známí*, 2008, str. 175-176.

jazykové struktury etnolektu a poskytnutí materiálu k teoretickým úvahám o příčinách reprodukce etnolektu.⁷¹

Sběr jazykového materiálu probíhal v letech 2002 a 2003, metodou zvukového záznamu mluvených textů. Tímto způsobem byla získána nejrozsáhlejší část korpusu. Do korpusu byly také zařazeny nahrávky řízených rozhovorů, vážících se k jiným výzkumům. Celkem bylo zpracováno přibližně 40 hodin materiálu. Autorka vybrala čtyři široké romské rodiny, které se odlišovaly v míře integrace do komunity, sociálním statusem a kompetencí v romštině. V každé rodině se pokusila zachytit rovnoměrně všechny tři generace, děti zahrnuté nebyly.⁷²

Autorka dělí svou práci do tří hlavních částí. Do první části řadí první čtyři kapitoly. Tato část zahrnuje uvedení do terénu, teorie, metody a obsahuje podrobný popis čtyř vybraných romských rodin. Pátou kapitolu považuje za prostřední část a zabývá se v ní popisem etnolektu po lexikální, sémantické, morfologické, syntaktické, fonetické a fonologické stránce. Šestá a sedmá kapitola tvoří závěrečnou část, ve které najdeme zobecnění jazykových i nejazykových dat, o kterých byla řeč v předchozích kapitolách.⁷³

Jak již bylo řečeno, v rozsáhlé páté kapitole se M. Bořkovcová zabývá strukturálním popisem etnolektu. V této části uvedeme několik příkladů z každé roviny, kterými se etnolekt odlišuje od obecné češtiny.

Autorka začíná fonetickými a fonologickými odchylkami, kam řadí přízvuk, intonaci, samohlásky, souhlásky a souhláskové skupiny. Slovní přízvuk je v etnolektu silový, je v něm výraznější proměna hlasové výšky, není ustálen – může být buď na první slabice jako v češtině nebo na předposlední slabice jako ve východoslovenské romštině a šarištině.

Intonace je v etnolektu důležitým nositelem informace. Z tohoto důvodu jsou dynamické, melodické a kvantitativní složky intonace využívány s větší intenzitou. To je dáno povahou romštiny, jedná se totiž o jazyk mluvený.

Výrazným jevem je krácení dlouhých samohlásek – téměř všechny vokály jsou vyslovovány krátce. Někdy se vyskytuje užívání monoftongu *u* místo diftongu *ou*, jelikož ve slovenštině nedošlo ke hláskové změně *ou* v *ú*. Tento prvek se vyskytuje v některých lexémech: *kupit, kupelny, vydlubali*.

⁷¹ Bořkovcová, 2006, str. 8.

⁷² Bořkovcová, 2006, str. 26-27.

⁷³ Bořkovcová, 2006, str. 11.

V romštině se nevyskytují složitější souhláskové skupiny, takže při přejímání dochází ke zjednodušení: *uslano/ustláno, rosla/rostla, kastolu/kastrolu, šes/šest, jís/jíst*.

Následují lexikální a slovotvorná specifika. Etnolektní slovní zásoba je složena z přejímek z původních jazyků, čteněji však ze sémantických a gramatických kalků. Mezi pojmenovací jednotky přejaté z romštiny řadí autorka **rozkazy a oslovení**: *dik! – hele! Podívej se!, ker! – udělej to!, čhaje – holka, móre – člověče, vlastnosti*: *čoro – chudák, degeš – asociální člověk, dilino – hloupý, části těla*: *bala – vlasy, gamby – rty, skupinovou příslušnost*: *gadžo – Nerom, gadžové – Neromové*.⁷⁴

V etnolektu se vyskytují dva typy vychýlení podle povahy sémantického rozdílu. Buď se jedná o změnu významu, nebo o rozšíření významu. Většinou však dochází k oběma posunům zároveň: *byt (r. kher) 1. dům, 2. pokoj, chtít (r. te kamel) 1. chtít, 2. milovat, být zamilovaný, velký (r. baro) 1. velký, 2. dlouhý, 3. hluboký, jít (r. džal) 1. jít, 2. jet, 3. odejít, 4. odjet*. Tyto příklady jsou použity i v krátkých větách: *...s autem přišel; S koněm přišel do bytu. (Na koni vjel do domu.); Má velký vlasy*.⁷⁵

Gramatickými kalky se rozumí takové pojmenovací jednotky, které byly vytvořeny překladem struktury původního výrazu. Mezi pojmenovací jednotky s doslovným překladem patří: *pouštět spání, uvrhnout do spánku – te mukhel soviben, dávat nervy do (koho), rozčilovat (koho) – te del nervi pre, jít (kdo) do snu, nechat o sobě zdát – džal andro suno*.⁷⁶

Morfologie je rozdělena do dvou oddílů – popis flexe a derivace jmenných slovních druhů a popis etnolektní slovesné flexe.

Častým prvkem, který se v etnolektu objevuje je nominativ-akuzativ plurálu životných substantiv mužského rodu: *Vy taky nemáte rádi komunisti?; Ty znáš ty zpěváci?*.

Pod vlivem slovenštiny se rozšířil nominativní tvar některých vlastních jmen mužského rodu do vokativu: *David! Milan! Robert!*. Tento jev najdeme i v obecné češtině, v etnolektu jej užívá většina mluvčích. Etnolektní koncovky se vyskytují ve skloňování cizích slov, kde se nominativní tvar rozšířil do celého paradigmatu singuláru: *za komunizmus, v kapitalizmus, dem do centrum, v tom centrum*.⁷⁷

Často se objevuje tvar neutra místo tvaru feminina nebo maskulina ve třetí osobě singuláru: *To bylo pěkněj film strašně!; To bylo konec*. Další skupina odchylek je způsobená

⁷⁴ Bořkovcová, 2006, str. 61-62.

⁷⁵ Bořkovcová, 2006, str. 66.

⁷⁶ Bořkovcová, 2006, str. 69.

⁷⁷ Bořkovcová, 2006, str. 76-77.

použitím jiného slovesa z vidové opozice: *Ta po kouskách tatovi vzal (brala), nám nenechala.; Celou ulici chodila (prochodila) se psem a vona nikde!*⁷⁸

Dále se autorka zabývá morfosyntaxí – užitím pádů a předložek. Počítané objekty jsou často v nominativu, děje se tak pod vlivem romštiny: *Já sem si vzala hodně panenky!; Tam bude málo karty!; Tam bylo plno banány.* Místo českých přivlastňovacích jmen je používán genitiv: *To sou Kaloho boty.; ...ale spali jsme v báby peřinách.*

Předložka *od* spojená s genitivem často vyjadřuje syntaktické vztahy, které jsou v romštině vyjádřeny ablativem: *On teda nebyl malej, on byl od něho mladší.; To už potom bude hluchý od něj!* V romštině neexistuje předložka *s*, proto jsou v romštině nerozlišené syntaktické vztahy, které se v češtině vyjadřují instrumentálem nebo předložkou *s* a instrumentálem: *Ona šla s oknem.; Nemůže zavřít, nemá s čím.; Chvíli se s tím dusil.*⁷⁹

V oddíle syntax najdeme specifické slovesné valence, systémové rozdíly v síle etnolektních slovesných valencí, specifické větné konstrukce a etnolektní spojovací výrazy.

Přítomnost nebo absence vazeb, změna jejich pozice nebo posun valence od obligatorní k fakultativní, tím vším jsou specifické etnolektní slovesné valence.

Některá etnolektní slovesa mají na rozdíl od obecněčeského protějšku předmětnou valenci. *Hrát zábavy* je kalkovaný výraz z romštiny: *te bašavel zabavi, Dyť von tady hraje někdy zábavy, tady U myslivce.* Etnolektní předložkové vazby kalkující romské pádové prostředky se vyskytují často u slovesa *zdat se sen s, zdat se o (kom)* – *džal suno kaha, brečet na sdružuje význam sloves plakat s (kým)/litovat (koho)* – *te rovel pre kaste doslova brečet na (kom/koho).* *Ne, mně se totiž zdálo strašně často s tátou.; Jako s mojí babičkou jsem měla sen.; Na ty antifašisty sme brečeli.*⁸⁰

Často není obsazena pozice přímého předmětu u některých tranzitivních sloves, i když se v češtině jedná o slovesa s obligatorní předmětnou valencí – *dát, dělat, dovolit, hledat, koupit, mít, nasbírat, nechat, přinést, ukázat, vidět.* *A já už jsem měla připravený z nemocnici.; Já sem neviděla.; Ona neumí.; Bába, když chtěla od Ireny, tak nedala Irena. A dyž chtěla vod nás, tak máma jí ždycky dala.*

V etnolektu často chybí zájmeno *to* ve funkci podmětu: *Protože nám bylo líto.; Tam nebylo možný.; Normálně bylo v televizi.*

⁷⁸ Bořkovcová, 2006, str. 81.

⁷⁹ Bořkovcová, 2006, str. 82-85.

⁸⁰ Bořkovcová, 2006, str. 88-89

Mezi specifické větné konstrukce patří např. to, že ve 3. osobě singuláru v přítomném čase dochází k elizi slovesa *být*: *Už chce jít tam, kde Ivana.; Koukali, kde kouř, a tam šli najisto.; A máma ukazovala, že to vyhozený.*

Hlavně v rozkazovacích větách je z romštiny převzatý několikanásobný asyndeticky spojený přísudek, kdy první pozice je nejčastěji obsazena slovesem *jít*: *Sahar, běž přines lopatku, zameť to!; Di kup malinovku!; Di přines hrneček!*⁸¹

Spojky patří v romštině k nejčastěji přejímaným slovním druhům. Nejvíce rozdílů najdeme u podřadících spojek, které vyjadřují příčinný, vysvětlovací a časový vztah. Ve vztahu odporovacím se používají etnolektní spojky *nebo* a *bo*: *A: Ten je hnusnej! B: Bo ty si hezka!*

Ve vedlejších větách, ve kterých spojovací výraz není podmětem, se v etnolektu často používá spojka *co*, která se v tomto typu vět vyskytuje vedle spojky *kteřý*: *Von tam měl postel co (v ní) spal.; Malýmu se ruší ta škola, co (tam/do ní) chodí sem.*

Dále se v etnolektu používá spojka *co*, místo časových spojek *když*, *jak*, *jakmile*: *Ale po ránu, co vstanu, tak šáhnu první po prášku.; Děda totiž, co jsme bydleli v tý Holečkovy, tak von nikdy u nás nebyl.*⁸²

7.2.1. Barbora Hošková a Jana Zaoralová - recenze na Romský etnolekt češtiny

Roku 2008 vyšla v odborném časopise *Naše řeč* recenze zmíněné případové studie Máši Bořkovcové, jejíž autorkami jsou Barbora Hošková a Jana Zaoralová. Podle autorek se nejedná o hluboký komplexní vhled do problematiky, ale pouze o sondu do vrstvy jazyka, jejíž zkoumání leží na pomezí několika lingvistických disciplín.

„Kniha je vynikajícím příkladem mezioborového přístupu, pohybuje se v prostoru mezi bohemistikou, romistikou a obecnou lingvistikou či etnolingvistikou, nebo – viděno z jiného úhlu – mezi strukturalismem, kontaktní lingvistikou a sociolingvistikou. Míšení všech těchto přístupů Bořkovcová funkčně využívá při popisu jazyka, kterým mluví vymezená komunita mluvčích. Právě smísení poznatků z jednotlivých disciplín, mezioborový přístup, využití

⁸¹ Bořkovcová, 2006, str. 90-97.

⁸² Bořkovcová, 2006, str. 98-101.

synchronního popisu a srovnání s dalšími jazyky umožňuje plastický popis zkoumaného jazyka – etnolektu. ⁸³

Autorky kladně hodnotí fakt, že přestože M. Bořkovcová není bohemistka, z bohemistického hlediska upozorňuje na specifickou varietu češtiny. Podle slov autorek, její strukturní popis etnolektu musel vyžadovat značnou dávku osobního zaujetí a odvahy, jelikož tuto problematiku u nás ještě nikdo systematicky nezpracovával, tudíž se M. Bořkovcová nemohla inspirovat v žádné specifické odborné literatuře. Méně kladně už však hodnotí místy nepřesnou terminologii.

M. Bořkovcová osobně znala všechny mluvčí, jejichž projevy byly použity v této studii z předchozích sociologických a antropologických výzkumů, což se projevilo v úvodní a teoretické části:

„Nezabíhá ale do roviny osobní a není ani sentimentální. Osobní vztahy a znalost prostředí naopak funkčně využívá pro znázornění společenského kontextu, v němž se zkoumaný etnolekt používá. Umožňuje to hlubší vhled do produkce a reprodukce etnolektu. Při určování rozšířenosti etnolektního lexika vychází i z této své osobní zkušenosti a znalosti distribuce určitých slov, které nabyla při zúčastněném pozorování komunity. Může to být sice metodologicky zkreslující, ale v dané studii je osobní pozorování dobrým doplňkem a pomocníkem při práci na nepřilíháném poli zkoumání této variety českého jazyka. ⁸⁴

Osobní znalost komunity a její pozorování hodnotí tedy autorky jako další klad.

M. Bořkovcová svou studií upozorňuje na fakt, že na našem území existuje čeština, která je ovlivněná dalšími jazyky. Tato varieta je pak pro určité řečové společenství normou. Autorka vnímá jazyk v kulturních a společenských souvislostech. Svým mezioborovým přesahem studie odráží vztah jazyka k rodině, škole, ale i ke státní správě a společnosti jako takové.

Dle autorek by tuto studii mohli využít pedagogové, mohla by se stát inspirací pro další zkoumání jazyka a třeba by mohla v budoucnu také přispět k vytvoření dalších prací mimo území pražského Smíchova a překročit toto regionální vymezení i do dalších částí republiky. ⁸⁵

⁸³ Hořková, Zaoralová, 2008, [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8016>

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

8. Závěr

V této práci jsme se zabývali dějinami zájmu o romský jazyk na českém území a našim cílem bylo sestavit bibliografii české romistiky, obsahující a komentující co největší počet dostupných děl.

Bylo třeba uvést historický kontext romštiny a romského etnika. Dozvěděli jsme se, že po dlouholetém zkoumání se ukázalo, odkud Romové opravdu pocházejí. Že nepocházejí z Egypta, jak se dlouhou dobu tvrdilo, ale z Indie. Věnovali jsme se také oslovení Cikán a Rom. Většina Romů se oslovení Cikán brání. Toto oslovení má v naší lexikální zásobě silný expresivní a pejorativní podtón, je spojováno s urážkami a hanlivými přirovnáními. Z tohoto důvodu Romové usilovali právě o pojmenování Rom. Svého dosáhli až v 90. letech 20. století, kdy se začalo slovo Rom objevovat v médiích a jazyce politiků.

Dále jsme rozebrali historii Romů na českém území a zjistili jsme, že se postoj k tomuto etniku během staletí měnil, a ne vždy měli Romové v našich zemích jasné nebo snad bezproblémové postavení. Od 16. století byli Romové na českém území otevřeně pronásledováni. Během 20. století probíhaly různé pokusy o asimilaci. Vyšlo několik zákonů, podle kterých museli Romové zanechat kočování a usadit se. Tímto jednáním byly zničeny původní hodnoty Romů. Větší volnosti se jim dostalo až po roce 1989. Důsledkem byl vznik romských politických stran a hnutí, někteří Romové se dostali do parlamentu a začaly vycházet první romské časopisy.

Tento proměnlivý postoj k Romům můžeme vidět i u zde vybraných děl. Mluvnice a příručky začaly vznikat z praktických důvodů, ne pouze z těch lingvistických či širěji odborných. Tato díla měla pomoci četníkům, soudcům a policistům, kteří přicházeli s Romy do styku. Cikáni si totiž vždy pečlivě střežili svůj jazyk a snažili se o to, aby zůstal utajen. Nepřátelství obyvatelstva kraje kam přišli, je nutilo, aby si zachovali řeč, které nikdo nerozuměl.

Postupem času se zájem o romský jazyk zvětšoval, vznikalo více slovníků, mluvnic a učebnic. Lingvisté se začali tímto cizím jazykem zabývat více do hloubky. Tuto skutečnost můžeme vidět např. v pracích Vincence Lesného a Jiřího Lípy. Mezi nevýraznější osoby české romistiky pak patří především Milena Hübschmannová, která se Romům a romštině věnovala celý svůj život. Je považována za zakladatelku české romistiky a napsala nespočet děl s touto tematikou. Díky ní vznikla roku 1991 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy romistika jako univerzitní obor, který vedla až do své smrti.

Neméně důležitá je však také případová studie Máši Bořkovcové, která nahlíží na romskou problematiku zase z jiné strany. V své studii se zabývá romským etnolektem češtiny – jazykovou varietou češtiny, jejíž strukturní specifika jsou způsobena vlivem romštiny a slovenštiny. Studie se sice zabývá jen etnolektem smíchovských Romů, přesto by však tato práce mohla v budoucnu přispět ke vzniku dalších studií, které přesáhnou toto regionální vymezení.

Toto téma je v České republice stále aktuální a bylo by dobré pokračovat v poznání romského etnika, aby se zrušily zažitá stereotypy, které lidé mají o Romech. Všechna uvedená díla v této práci, mají určitě velkou hodnotu pro další zkoumání romského jazyka, jak z lingvistického hlediska, tak z toho společenského.

9. Seznam použité literatury

Primární literatura

BOŘKOVCOVÁ, Máša. *Romský etnolekt češtiny: případová studie*. Praha: Signeta, 2006. 130 s. ISBN 80-903325-3-6.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Základy romštiny*. 1. vyd. Praha: Academia, 1974, [na tit. listu chybně] 1973. 120 s.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 651 s. ISBN 80-04-21768-0 (váz.).

JEŠINA, Josef. *Romáňi čib, čili, Jazyk cikánský*. 2., opr. a rozmnožené vyd. V Praze: Fr. A. Urbánek, 1882. xi, 179, 31 s.

LESNÝ, Vincenc. *Jazyk cikánů v ČSR*. In *Československá vlastivěda*. Praha: Sfinx, 1934, díl III

LESNÝ, Vincenc. *Cikáni v Čechách a na Moravě (I)*. In *Národopisný věstník československý* 1915, roč. XI.

LÍPA, Jirí. *Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém: k otázkám starých a novějších složek v její gramatice a lexiku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, 63 s

MACHALA, Ludvík, ed. *Slovníček cikánské hantýrky, česko-cikánský a cikánsko-český*. V Kroměříži: J. Gusek, 1933. 42 stran.

PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Romáňi Čib, das ist, Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache, nebst einigen Fabeln in derselben: dazu als Anhang die Hantýrka, oder, die Čechische Diebessprache*. Prag: Auf Kosten der Josepha verwittweten Vetterl von Wildenbrunn, 1821. viii, 88 s.

VYMAZAL, František. *Cikánsky snadno a rychle*. V Praze: Dr. Frant. Bačkovský, 1900. 50 s.

Sekundární literatura

ACTON, Tomas Alan. *Romové*. České vyd. 1. Praha: Svojtka & Co, 2000. 48 s. ISBN 80-7237-249-1.

JAKOUBEK, Marek. *Romové a cikáni – neznámí i známí: interdisciplinární pohled*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2008. 342 s. ISBN 978-80-7335-119-9 (brož.).

MANN, Arne B. *Romský dějepis*. Vyd. 1. Praha: Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168-762-6.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. vyd., doplněné. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999. 129 s. ISBN 80-7067-952-2.

NEČAS, Ctibor. *Romové na Moravě a ve Slezsku : 1740-1945*. 1. vydání. Brno: Matice moravská, 2005. 475 s. ISBN 80-86488-20-9.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 96 s. ISBN 80-7169-528-9.

Internetové zdroje

ANDRŠ, Zbyněk. *Česko-moravské nářečí romštiny v tištěných pramenech 19. století: povaha a geneze textů, pohutky k jejich vydávání a biografické poznámky k autorům*. In: *Český lid* [online]. 2013, **100**(4) [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://ceskylid.avcr.cz/media/articles/18/submission/original/18-29-1-SM.pdf>

DLOUHÝ, Michal. Četníci versus pověry. *Historický kaleidoskop* [online]. 2012 [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.historickykaleidoskop.cz/2-3-2009/cetnici-versus-povery.html>

ELŠÍK, Viktor. Milena Hübschmannová – lingvistka. In: *Romano džaniben* [online]. 2006, s. 15 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: http://ling.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/veda/Elsik_2006_Huebschmannova.pdf

HOŠKOVÁ, Barbora a Jana ZAORALOVÁ. *Romský etnolekt češtiny*. *Naše řeč* [online]. 2008, 91(5), 255-258 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8016>

O češtině, hlavně o té nespisovné [online]. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: http://www.slangy.cz/SNC_O_cestine.html

Romistika nebo ciganologie? [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2016/ETBB33/um/Romistika_nebo_ciganologie.pdf

Rukopisné poznámky českého romisty, faráře Josefa Ješiny (1824-1889). In: *Romano džaniben* [online]. 1997, IV(3-4) [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.dzaniben.cz/files/179042dc2a94fcf3618abb2bd383cde2.pdf>

Romaňi luma - romský svět. *Česká televize* [online]. 2012 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10310495888-romani-luma-romsky-svet/5929-z-romskeho-sveta/?clanek=12687>

Romové v České republice [online]. 2000 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18805>

SCHEINOSTOVÁ, Alena. *Význam časopisectví v romské literatuře* [online]. 2009 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/23601/vyznamcasopisectvi-v-romske-literature>

10. Anotace

Příjmení a jméno autora: Eliška Boháčová

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Dějiny zájmu o romský jazyk na českém území – sestavení bibliografie české romistiky

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Počet znaků: 76 496

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 26

Klíčová slova: Romové, Rom, romština, Cikáni, Cikán, cikánština, česká romistika, romský jazyk, etnolekt, romský etnolekt češtiny

Charakteristika bakalářské práce:

Tématem této bakalářské práce jsou dějiny zájmu o romský jazyk na českém území. Cílem této práce bude sestavit bibliografii české romistiky a ukázat prostřednictvím vybraných děl vývoj romského jazyka od 19. století do současnosti. Práce nám přiblíží, jak se měnila situace Romů v českých zemích a postoj k tomuto etniku.

Key words: Roms, Rom, Gypsy, Gypsies, Romani language, Czech Romani studies, ethnolect, Romani ethnolect of Czech

Summary:

The theme of this bachelor thesis is the history of interest in the Romani language in the Czech Republic. The aim of this thesis is to compile a bibliography of the Czech Romani language and to show the development of the Romani language from the 19th century up to the present by means of selected works. The thesis will take a closer look at how the situation of the Roms in the Czech Republic and the attitude towards this ethnic group were changing.